

REGULACIJA ULICA U XIX VEKU NA PRIMERU ULICE DIMITRIJA TUCOVIĆA U SUBOTICI¹

Viktorija Aladžić²

UDK:

Rezime: Trgovište Sent Marija nastalo je spontanim naseljavanjem stanovništva o čemu svedoči prva rukopisna karta grada inženjera Karla Leopolda Kovača iz 1778. godine. Nakon proglašenja Subotice slobodnim kraljevskim gradom Marija Tereziopolis javljaju se i prvi pokušaji regulacije ulica i trgova. Regulacije ulica krajem XVIII veka i tokom XIX veka, sve do izrade Plana regulacije 1884. godine, odvijale su se pojedinačno, prilikom izgradnje novih objekata. Današnja ulica Dimitrija Tucovića, odnosno nekadašnja ulica Sv. Ivana dobar je primer da se prikaže način regulisanja ulica u ovom periodu. Prvi regulacioni plan koji je napravljen a na kojem je predviđena i regulacija tadašnje ulice Sv. Ivana je plan Karla Leopolda Kovača iz 1782. godine. Nakon toga urađeno je još nekoliko regulacionih planova prilikom gradnje pojedinačnih kuća, da bi konačna regulacija bila određena izgradnjom ugaonih kuća: kuće Gabora Vermeša izgrađene 1846. godine, danas u ulici Dimitrija Tucovića 2 i kuće Grge Mukića izgrađene 1862. godine, danas u ulici Dimitrija Tucovića 14. Regulacija i gradnja ulice završena je 1929. godine podizanjem kuće Teodora Sanitera danas u ulici Dimitrija Tucovića 10. Pojedinačne regulacije rezultirale su pokušajima da se definiše regulacioni plan cele gradske teritorije, koji je urađen u nekoliko navrata, da bi tek 1882. godine izradom Građevinskog pravilnika i Regulacionim planom grada iz 1884. godine bila uspostavljena potpuna pravna regulativa u oblasti urbanog planiranja i izgradnje grada Subotice.

Ključne reči: regulacija ulica, urbanističko planiranje, regulacioni planovi, Subotica, XIX vek, arhitektura.

1. REGULACIONI PLANOVI ULICE DIMITRIJA TUCOVIĆA

Trgovište Sent Marija nastalo je spontanim naseljavanjem stanovništva o čemu svedoči najstarija očuvana rukopisna karta grada inženjera Karla Leopolda Kovača (*Carolus Leopoldus Kovács aliter Kovácsik*) iz 1778. godine.³ Na njoj današnja ulica Dimitrija Tucovića još uvek ne postoji. Umesto nje ovim prostorom, tekao je Vrbov potok, a sa zapadne strane postojala je samo jedna parcela sa kućom, na mestu gde se danas nalazi

¹ Rad je rezultat istraživanja u okviru naučno-istraživačkog projekta "Optimizacija arhitektonskog i urbanističkog planiranja i projektovanja u funkciji održivog razvoja Srbije" TR36042, finansiranog od strane Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije.

² Aladžić Viktorija, docent, Građevinski fakultet u Subotici, Univerzitet Novi Sad, Kozaračka 2a, Subotica, tel. 554-300, viktorija@gf.uns.ac.rs

³ Aladžić V., *Razvoj koncepta unutrašnjeg grada Subotice u XVIII i XIX veku*, Arhitektura i urbanizam, Beograd: Institut za urbanizam i arhitekturu Srbije, 2010, No 29, str. 22-27.

Inženjer Gabrijel Vlašić je uradio još jedan regulacioni plan centra grada 1790. godine⁷ u kojem je predložena regulacija urbanih blokova, a na prostoru današnjeg Trga Republike ucrtna su još dva nova urbana bloka koja nikada nisu realizovana. Ovaj plan, kao i prethodni planovi centra grada pokazuju nam da se primenjivanje regulacija iz planova teško ostvarivalo u praksi, jer se svakih nekoliko godina radio novi regulacioni plan. S druge strane razlike nisu bile velike, a čestom izradom novih planova zapravo se poboljšavala planirana regulacija sa potrebama i stvarnim stanjem. Regulacioni planovi su se izrađivali pojedinačno za određene ulice, trgove ili samo na zahtev jednog vlasnika parcele koji bi tražio regulaciju svoje parcele. Regulacioni plan celog grada nije postojao, no intenzivno su vršena premeravanja kako cele teritorije grada tako i celog atara.⁸

Kao rezultat višegodišnjih premeravanja gradske teritorije nastao je regulacioni plan grada 1799. godine, koji nije sačuvan u celosti (Prilog 4), ali je deo ovog regulacionog plana koji obuhvata centar grada prikazan kao prilog uz knjigu Ištvana Ivanjija (*Iványi István*), profesora subotičke gimnazije, o istoriji Subotice.⁹ Na ovom planu vidi se da je regulacija Šamuela Pavaija realizovana kada je u pitanju formiranje i parcelacija urbanog bloka između današnjih ulica Dimitrija Tucovića i Rudićeve, odnosno zapadna strana ulice Dimitrija Tucovića. U regulacionom planu iz 1799. godine vidi se da se na svakoj parceli nalazi po jedan objekat, prema današnjem trgu Republike su bila tri objekta podužno orjentisana, što znači da su već imala karakter građanskih prizemnih kuća, dok su se na parcelama koje su se pružale između ulica Dimitrija Tucovića i Rudićeve, u unutrašnjosti bloka, nalazile prizemne seoske kuće trougaonim zabatom orjentisane prema Rudićevoj ulici, dok su prema ulici Dimitrija Tucovića nalazila samo linija zadnjih delova ovih parcela, dakle verovatno samo ograda koja je opasivala parcele. Drugih objekata na parcelama nije bilo. Istočna strana ulice obrazovana je nepravilnim oblikom postojećih parcela bez kuća, što znači da, iako ucrtna na planu današnja ulica Dimitrija Tucovića, 1799. godine, još nije postojala u stvarnosti. Na zapadnom uglu između ulice i Glavnog trg (trga Republike) nalazio se samo jedan mala prizemna kuća, a Vrbov potok je tekao nedaleko od zapadne strane ulice i paralelno s njom, u unutrašnjosti bloka. U Ivanjijevoj knjizi zapisana su imena vlasnika parcela na istočnoj strani ulice. Parcela broj 5 u III kvartu pripadala je Mihalju Vermešu (*Vermes Mihály*), parcela br. 6 Jeremiji Vukoviću, parcela br. 7 franjevcima i parcela br. 8 Miklošu Mukiću (*Mukics Miklós*).¹⁰

Inženjer Gabrijel Vlašić bio je angažovan na premeravanjima gradskog područja 1789. godine, a angažovao ga je kraljevski komesar Jožef Gludovac (*Gludovác József*).¹¹ Vlašić je na poslovima glavnog inženjera radio sve do 1822. godine, kada je njegovo mesto zauzeo inženjer Jožef Vistingner (*Wüstinger Joseph*). Iako je Gabrijel Vlašić premerio celu gradsku teritoriju i napravio karte kao i regulacioni plan grada, dolaskom inženjera Vistingera posao je ponovljen. Proverom Vlašićevih karata ustanovljeno je da

⁷ Rudinski A., Tri rukopisne karte Subotice iz druge polovine XVIII veka. *Rukovet* 2, Subotica 1984, 178 -184.

⁸ Aladžić V., *Uticaj zakonodavstva na prostorni razvoj Subotice od XVIII veka do druge polovine XX veka*, Beograd, 2007, str. 32 – 50. (Doktorska teza u rukopisu, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu)

⁹ Iványi, I., *Szabadka szabad királyi város története II*, Szabadka: Bittermann József könyvnyomda, 1892. Kopija plana je priložena u posebnoj košuljici.

¹⁰ Iványi, I., *Szabadka szabad királyi város története II*, Szabadka: Bittermann József könyvnyomda, 1892, str. 629.

¹¹ Aladžić V., *Uticaj zakonodavstva na prostorni razvoj Subotice od XVIII veka do druge polovine XX veka*, Beograd, 2007, str. 38 – 50. (Doktorska teza u rukopisu, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu)

su neka premeravanja bila pogrešna. Iz ovih razloga kraljevski komesar Ferenc Skulteti (*Skultety Ferencz*) angažovao je inženjera Vistingera¹² i 1822. godine ponovo je urađen regulacioni plan grada odnosno I i II regulacioni plan grada, od kojih je sačuvan samo drugi.¹³ Na ovom planu prikazani su urbani blokovi grada, poneka značajnija kuća, te postojeće suvače i lokacije na obodu grada na koje je bilo planirano da se suvače izmeste. Prikazana je i ulica Dimitrija Tucovića, zapadna njena strana pravilno regulisana, i istočna strana i dalje nepravilnog oblika.

Godine 1836. kraljevski komesar Šandor Kasonji (*Kászonyi Sándor*) dao je naredbu o davanju imena ulicama i uspostavljanju kućnih brojeva. Nakon toga veliki posao obavili su inženjeri Šandor Tot (*Tóth Sándor*) i Gabor Aradski na katastarskom premeravanju grada nakon čega su urađene katastarske knjige.¹⁴ Premeravanje je trajalo dve godine, a u katastarske knjige uctane su sve gradske parcele sa imenima vlasnika, njihovim zanimanjem, ponekad je navedena nacionalnost ako se radilo o Jevrejima, ili Romima, potom oznaka statusa i titule. Sve kupoprodaje odnosno promene vlasništva nad parcelama unosile su se u ove katastarske knjige do 1851. godine. Iako sumarna karta nije sačuvana, zahvaljujući katastarskim knjigama, bilo je moguće napraviti rekonstrukciju katastarske karte.¹⁵ Prema ovoj karti vidi se da je istočna strana ulice i dalje ostala nepravilnog oblika, da je parcela Mikloša Mukića bila podeljena na dva dela, od kojih je ugaoni deo pripadao deci, odnosno naslednicima Lazara Mukića, a preostali i dalje bio u vlasništvu Mikloša Mukića. Na prve dve parcele zapadne strane ulice idući od trga bili su podignuti objekti. Sve kuće u oba bloka bile su prizemne, ali je većina kuća za razliku od stanja 1799. godine, kada su se na parcelama nalazile seoske kuće zabatom orjentisane ulici, sada bile građanskog tipa, dužom fasadom orjentisane prema ulici, zatvarajući ulični front parcele.

Parcela, sada sa brojem 347 u VII kvartu koja je 1838. godine bila vlasništvo Jeremije Vukovića, prešla je u posed porodice Vermeš, odnosno u vlasništvo Lajoša Vermeša (*Vermes Lajos*), poslanika Ugarskog sabora, dugogodišnjeg senatora i glavnog sudije.¹⁶ Tako su sada obe parcele istočne strane ulice bliže glavnom trgu bile vlasništvo porodice Vermeš. Najmlađi Lajošev sin Gabor podneo je molbu 17. novembra 1845. godine da izgradi jednospratnu kuću na ugaonom delu parcele orjentisane prema današnjem trgu Republike. U molbi je takođe tražio da se izvrši regulacija njegove parcele. Uz molbu priložen je projekat fasade kuće koji je izradio arhitekta Janoš Skulteti (*Scultety János*). Regulaciju istočne strane ulice Dimitrija Tucovića uradio je gradski inženjer Janoš Verner (*Verner János*).¹⁷ U planu regulacije Janoš Verner je prikazao dve moguće regulacione linije ulice, jednu označenu kao CD koja je polazila od ugla parcele Gabora Vermeša prema severu i koja je prelazila preko obe postojeće kuće na Vermešovim parcelama i formirala ulicu na štetu obe parcele, i drugu označenu sa AB, paralelnu

¹² Aladžić, V.: Uputstva kraljevskog komesara Ferenc Skultetija za uređenje Marija Tereziopolisa, *Zbornik radova Građevinskog fakulteta*, No 15, Subotica: Građevinski fakultet u Subotici, Univerzitet u Novom Sadu, 2006, str. 391- 399.

¹³ IAS, F:13, 24.B.31/Scult. 1823.

¹⁴ IAS, F:272, katastarski premer grada iz 1838. godine

¹⁵ Aladžić V., Vujnović P. G., Grlica M., Vaš G.: *Gradansko društvo i arhitektura u Subotici od 1867. do 1914*. Subotica 1997. (u rukopisu, projekat finasiran od strane Research support scheme Centralno-evropskog univerziteta u Pragu) Katastarska karta grada iz 1838. godine nije očuvana do danas ali su je na osnovu katastarskih knjiga (IAS, F:272) rekonstruisale su Viktorija Aladžić i Gordana Vujnović Prčić.

¹⁶ Vujnović P.G., Aladžić V., Grlica M.: *Gradotvorci I*, Subotica: Gradski muzej 2004, str. 210 – 215.

¹⁷ IAS, F:272, 12.A.60/pol. 1846.

prethodnoj ali više povučenu prema sredini ulice za koju je inženjer smatrao da lepše reguliše ulicu, a istovremeno jedan deo ulice dodeljuje prvoj Vermešovoj parceli, a od druge Vermešove parcele oduzima i dodaje ulici kako bi je ispravio (Prilog 5). U regulacionom planu izvršen je i obračun u kvadratnim hvatima kolike su površine parcele koje bi bile oduzete od Vermeša u prvom i drugom slučaju.

Iz ovog predmeta takođe se vidi da je regulacija zapadne strane ulice između parcela Šandora Markovića na jednom uglu i Šiškovića na drugom već bila izvršena. Takođe je naglašeno da se ove regulacije sprovode u cilju ulepšavanja grada i predlaže se da se otkupi deo parcele koja pripada franjevcima, kako bi se i na tom prostoru, duž cele istočne strane ulice mogle izgraditi lepe, spratne kuće.

2. NIVELACIJA ULICE I IZGRADNJA POJEDINAČNIH KUĆA

Sredinom XIX veka izgradnja grada je tekla sporo, tako da regulacija ulice Sv. Ivana nije izvedena prema planu Janoš Vernerera, već je gradski inženjer Petar Lalić ponovo uradio regulacioni plan ulice 1860. godine (Prilog 6).¹⁸ Lalićev regulacioni plan se u suštini ne razlikuje od prethodnog regulacionog plana Janoša Vernerera, osim što su u ovom drugom obračunate površine zemlje koje će biti dodate ili oduzete svim parcelama sa istočne strane ulice, sa obračunom cene koštanja, da bi se ispravila regulaciona linija. Tako je planom predviđeno da se Mukićevoj parceli doda 149,5 kvadratnih hvati ulice, susednoj parceli Tamaša Kertvelešija (*Körtvélesi Tamás*) 78,5, a vrtu franjevačkog samostana 109 kvadratnih hvati, dok bi se od vrta oduzelo 30,5, što znači da bi površini vrta bilo dodato ukupno 78,5 kvadratnih hvati zemljišta. Ovo zemljište obračunato je po ceni od 4 forinte po kvadratnom hvatu, prema čemu su franjevci trebali da isplate 314 forinti u gradsku kasu.

U martu 1861. godine Grgo Mukić, sin Lazara Mukića, je dobio dozvolu da na svojoj parceli (danas Dimitrija Tucovića 14) podigne građansku kuću visokog prizemlja prema projektu Janoša Skultetija. Grgo je kuću izgradio prema regulacionom planu Petra Lalića. Istovremeno usledila je prepiska između Gradskog veća i Vazula Kovača (*Kovács Vazul*) gvardijana subotičkih franjevaca u vezi regulacije ulice Sv. Ivana. Vazul Kovač je 8. maja 1861. godine zatražio od Gradskog veća produženje roka za donošenje odluke o regulaciji ulice Sv. Ivana na mesec dana do dolaska provincijala kada bi franjevci mogli doneti odluku o 78,5 kvadratnih hvati dodatog placa.¹⁹ On se nakon toga obratio Gradskom veću 24. jula 1861. godine sa primedbama da je zemlja koju će franjevci novom regulacijom dobiti lošijeg kvaliteta od zemlje koja će im biti oduzeta, osim toga postojeća ograda trebala je da se poruši i izgradi nova.²⁰ Teren ispred Vermešove i Mukićeve kuće na uglovima je bio nivelisan i nasut, tako da je tri stope bio viši od nivoa ostalog dela ulice Sv. Ivana, što znači da je bio potreban i materijal za nasipanje ulice. Franjevci su tražili da se problem regulacije ulice Sv. Ivana ponovo razmotri jer ove činjenice nisu bile uzete u obzir prilikom donošenja prvobitne odluke. Ukoliko grad ne pristane na to franjevci su zahtevali da se njihov prigovor uputi Mađarskom kraljevskom namesničkom veću.

¹⁸ IAS, F:2, 457/polg. 1861.

¹⁹ IAS, F:2, 709/polg. 1861.

²⁰ IAS, F:2, 2159/polg. 1862.

Gradska uprava je 5. avgusta 1861. odbila prigovore franjevacu,²¹ navodeći da je istekao rok u kojem su mogli dati prigovore, te da jedan od članova komisije koja je utvrđivala cenu zemljišta, Jožef Antunović tvrdi da su prethodne godine franjevci prihvatili predloženu cenu. Pošto je važnost odluke o regulaciji ulice istekao zaključeno je da treba doneti novu odluku i o tome obavestiti franjevece.

Kovač Vazul je, sledeće godine u maju, uputio pismo Gradskom veću u kojem je ponovo tražio da se razmotre sve njihove primedbe i da se donese nova odluka u vezi sa regulacijom ulice Sv. Ivana.²² Do avgusta je ograda franjevačkog vrta već bila porušena, ali je gvardijan subotičkih franjevacu i dalje tražio da se razmotri cena koštanja zemljišta, odnosno da se ne računa po istoj ceni zemljište koje oni ustupaju gradu i ono koje dobijaju od ulice Sv. Ivana, zbog razlike u kvalitetu. Smatrao je da, ako treba da plate 4 forinte za zemlju koja im je pripala od ulice, onda cena njihovog zemljišta od vrta treba da bude tri ili četiri puta skuplja. Zemljište koje dobijaju je močvarno, bez ograde, i treba da se nasepe. Pošto će imati troškove oko nasipanja i podizanja novog zida tražili su da im se zemljište ustupi besplatno.²³

Konačno nasipanje i uređenje ulice izvršeno je dvadesetak godina kasnije, kada je počela izgradnja najamnih i stambenih palata sa jedne i druge strane ulice. Na jednom delu parcele (danas Dimitrija Tucovića 4) koja je početkom XIX veka bila vlasništvo Pavla Batića bogatog subotičkog građanina, njegov sin Marko podigao je jednospratnu kuću prema projektu iz 1873. godine Janoša Molcera (*Molczer János*).²⁴ Prema uslovima iz građevinske dozvole položaj objekta na parceli, odnosno regulacionu liniju ulice odredio je na terenu odgovorni inženjer, a Marko Batić je imao obavezu da ispred kuće napravi trotoar prem odredbama iz pravilnika.²⁵ Teren je tada sigurno nasut ispred njegove kuće da bi se izvršila visinska nivelacija u odnosu na trotoare na tadašnjem Glavnom trgu (danas trg Republike). Susednu kuću danas u ulici Dimitrija Tucovića 3, gradila je udovica Marka Batića, Jelisaveta prema projektu Titusa Mačkovića iz 1881. godine,²⁶ nakon rušenja stare prizemne kuće. Regulacioni plan ove parcele iscrtan je olovkom u vidu skice na listu odobrenja za izgradnju. Ugaonu kuću sa zapadne strane ulice, prema današnjem Trgu Republike (Dimitrija Tucovića 1), izgradio je subotički preduzetnik Jovan Radić prema projektu Geze Kocka (*Koczka Geza*) iz 1883. godine.²⁷ U građevinskoj dozvoli navedeno je da Jovan Radić ima obavezu da nadsvede otvoreni kanal koji je prolazio njegovim placem, odnosno kanal koji je predstavljao regulisani tok Vrbovog potoka.

Istočna strana ulice takođe je početkom osamdesetih godina XIX veka počela da poprima svoj današnji izgled. Krajem 1881. godine Adolf Vajnhut (*Weinhut Adolf*) je otkupio od franjevacu plac, odnosno deo vrta franjevačkog samostana od 620 kvadratnih hvati (58,8 x 38,15 metara).²⁸ Plac je bio podeljen na dve parcele, a na jednoj od njih

²¹ IAS, F:2, 2159/ polg. 1862.

²² IAS, F:2, 2159/ polg. 1862.

²³ IAS, F:2, 4260/ polg. 1862.

²⁴ IAS, F:2, 1770/polg. 1873.

²⁵ Vujnović P. G., Aladžić, V., Grlica, M., Gradotvorci I - Városteremtők I, Subotica, Gradski muzej, 2004, str. 203.

²⁶ U predmetu IAS, F:2, ép. eng. VII kör 1/1881 nalazi se projekat fasade i preseka kuće, dok se osnove podrum, prizemlja, sprata i krova nalaze u predmetu IAS, F:2, ép. eng. kör kivül 2/1889.

²⁷ IAS, F:2, ép. eng. VII kör 3/1883.

²⁸ Vujnović P. G., Aladžić, V., Grlica, M., Gradotvorci I - Városteremtők I, Subotica, Gradski muzej, 2004, str. 183.

podigao je jednospratnu kuću, čiji projekat nije sačuvan ali se pretpostavlja da ga je uradio Geza Kocka 1882. godine, na osnovu molbe za dobijanje građevinske dozvole, pored koje je sačuvan samo projekat kućepaziteljevog stana.²⁹ Tokom 1882. godine Jožef Rot (*Roth József*) je predao molbu da izgradi jednospratnu kuću na pijaci zemljanih posuda u Kupališnoj ulici (*Fürdő utca*), kako se tada zvala ulica Sv. Ivana, na parceli koju je takođe prethodno morao kupiti od franjevac (danas Dimitrija Tucovića 4). Dobio je dozvolu za izgradnju kuće, uz uslov da ispred kuće napravi trotoar iste širine kao i kod suseda Gabora Vermeša.³⁰ Projekat za ovu ali i za susednu jednospratnu najamnu kuću (Dimitrija Tucovića 6) za vlasnika Jožefa Rota uradio je Geza Kocka 1883. godine.³¹ Na drugom kraju istočne strane ulice prvo parno kupatilo u gradu podigao je Deže Jo (*Joó Dezső*) sa Šalamonom Firstom (*Fürst Salamon*) 1879. godine, prema projektu Titusa Mačkovića u unutrašnjosti parcele pored kuće Grge Mukića.³² Spratni objekat na regulacionoj liniji ulice iste parcele, izgradio je Deže Jo prema projektu Milana Zarića iz 1898. godine (danas Dimitirja Tucovića 12).³³ Poslednju dvospratnu najamnu palatu koja se danas nalazi na broju 10 u ulici Dimitrija Tucovića, izgradio je Teodor Saniter 1929. godine prema projektu Ištvana Vacija (*Vachy István*).³⁴ Sa zapadne strane ulice Dimitirja Tucovića jednospratna kuća Kalmana Čajkaša (*Csajkás Kálmán*) izgrađena je, danas pod brojem 9, prema projektu Nandora Vagnera (*Wagner Nándor*) iz 1893. godine.³⁵ Susedna jednospratna kuća Dušana Petrovića, na broju 7, izgrađena je prema projektu Titusa Mačkovića iz 1896. godine,³⁶ a kuća pod brojem 11, čiji je vlasnik bio Ignac Špicer (*Spitzer Ignác*) izgrađena je prema projektu Lajoša Fazekaša iz 1898. godine.³⁷ Poslednja kuća sa zapadne strane ulice, pod brojem 13, bila je zgrada Jevrejske crkvene opštine izgrađena 1904. godine prema projektu Marcela Komora (*Komor Marcell*) i Deže Jakaba (*Jakab Dezső*).³⁸

3. ZAKLJUČAK

Regulacija i nivelacija ulice Dimitrija Tucovića, kao i gradnja pojedinačnih objekata završena je 1929. godine podizanjem kuće Teodora Sanitera danas u ulici pod brojem 10. Na samom početku izgradnje objekata u ulici, regulacija ulice i nivelacija obavljana je za pojedinačne slučajeve. Pojedinačne regulacije i izrada regulacionih planova pojedinih delova grada na samom početku razvoja grada nakon dobijanja statusa slobodnog kraljevskog grada 1779. godine, rezultirale su pokušajima da se definiše regulacioni plan cele gradske teritorije, koji je urađen u nekoliko navrata: 1799, 1822, 1884. godine. Regulacioni planovi iz 1799. godine i 1822. nisu u dovoljnoj meri definisali regulisanje i nivelisanje ulica pa su inženjeri bili primorani da kod svake

²⁹ IAS, F:2, ép. eng. VII kör 1/1882.

³⁰ Vujnović P. G., Aladžić, V., Grlica, M., Gradotvorci I - Városteremtők I, Subotica, Gradski muzej, 2004, str. 199.

³¹ IAS, F:2, ép. eng. VII kör 1/1884.

³² IAS, F:2, 4823/polg. 1879.

³³ IAS, IAS, F:2, ép. eng. VII kör 16/1898.

³⁴ IAS, F:47, inž. 1244/1929.

³⁵ IAS, F:2, ép. eng. VII kör 5/1893.

³⁶ IAS, F:2, ép. eng. VII kör 13/1896.

³⁷ IAS, F:2, ép. eng. VII kör 12/1898.

³⁸ Martinović K. M., Subotički opus Komora i Jakaba, Subotica: NIO „Subotičke novine“, 1988, str. 40.

individualne izgradnje objekta ili posebno izrade regulacioni plan ili definišu regulacione linije na terenu, kako je i prikazano na primeru ulice Dimitrija Tucovića. Tek 1882. godine izradom Građevinskog pravilnika slobodnog kraljevskog grada Subotice i Regulacionim planom grada iz 1884.³⁹ godine bila je uspostavljena potpuna pravna regulativa u oblasti urbanog planiranja i izgradnje grada Subotice, na koju su se inženjeri potpuno mogli osloniti, a situacioni plan parcele sa okruženjem postao je obavezni deo projektne dokumentacije.

LITERATURA

- [1] Aladžić V., Vujnović P. G., Grlica M., Vaš G.: Građansko društvo i arhitektura u Subotici od 1867. do 1914. Subotica **1997**. (u rukopisu, projekat finasiran od strane Research support scheme Centralno-evropskog univerziteta u Pragu)
- [2] Aladžić, V.: Građevinski pravilnik Slobodnog kraljevskog grada Subotice iz 1882. godine, Zbornik radova Građevinskog fakulteta, No 16, Subotica: Građevinski fakultet u Subotici, Univerzitet u Novom Sadu, **2007**, str. 9 – 15.
- [3] Aladžić V., Razvoj koncepta unutrašnjeg grada Subotice u XVIII i XIX veku, Arhitektura i urbanizam, Beograd: Institut za urbanizam i arhitekturu Srbije, **2010**, No 29, str. 22-27.
- [4] Aladžić, V., Uputstva kraljevskog komesara Ferenc Skultetija za uređenje Marija Tereziopolisa, Zbornik radova Građevinskog fakulteta, No 15, Subotica: Građevinski fakultet u Subotici, Univerzitet u Novom Sadu, **2006**, str. 391- 399.
- [5] Aladžić V., Uticaj zakonodavstva na prostorni razvoj Subotice od XVIII veka do druge polovine XX veka, Beograd, **2007**, str. 32 – 50. (Doktorska teza u rukopisu, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu)
- [6] Iványi, I., Szabadka szabad királyi város története II, Szabadka: Bittermann József könyvnyomda, **1892**.
- [7] Martinović K. M., Subotički opus Komora i Jakaba, Subotica: NIO „Subotičke novine“, **1988**, str. 40.
- [8] Rudinski A., Tri rukopisne karte Subotice iz druge polovine XVIII veka, Rukovet 2, Subotica **1984**. str. 178 - 184.
- [9] Vujnović P. G., Aladžić, V., Grlica, M., Gradotvorci I - Városteremtők I, Subotica, Gradski muzej, **2004**, str. 203.

³⁹ Aladžić, V.: Građevinski pravilnik Slobodnog kraljevskog grada Subotice iz 1882. godine, *Zbornik radova Građevinskog fakulteta* No 16, Subotica: Građevinski fakultet u Subotici, Univerzitet u Novom Sadu, 2007, str. 9 – 15.

REGULATION OF A STREETS IN 19TH CENTURY ON THE EXAMPLE OF A STREET DIMITRIJA TUCOVIĆA IN SUBOTICA

Summary: Market town Szent Mária was spontaneously settled which is documented by the first handwritten map of settlement made by Karlo Leopold Kovač in 1778. When Subotica acquired status of a free royal town named Maria Theresiopolis first regulations of streets and squares were made. Regulation of streets, at the end of 18th and during the 19th century up to 1884, when the regulation plan of the whole town was done, were made individually for a building of particular houses. Dimitrija Tucovića street is a good example to present way of regulation of a streets in 19th century. First regulation plan in which the street of Szt. Ivan (today Dimitrija Tucovića) was also regulated was the plan of Karlo Leopold Kovač from 1782. After that several regulation plans were done while building individual houses, and the final regulation to be settled when the corner house of Gabor Vermeš was built in 1846, today Dimitrija Tucovića 2, and the other corner house of Grgo Mukić built in 1862, today in Dimitrija Tucovića 14. Regulation of a street, and building of a houses was finished in 1929, when the last house was built for an owner Teodor Saniter in Dimitrija Tucovića 10. Individual regulations resulted in attempts to make regulation plan for the whole town, which was done several times. Finally in 1882 Building rule book of free royal town Subotica and in 1884 Regulation plan of a whole town were done with which the full legal regulations were settled in the area of urban planning and town building in Subotica.

Key words: street regulation, urban planning, regulation plans, Subotica, 19th century, architecture